

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Göteborg, den 3–4 februari 2016

JO:s uttalanden i korthet: Inspektionen var inriktad på situationen för anhållna personer i häktet, och genomfördes parallellt med en inspektion av Polismyndighetens arrest i Göteborg (dnr 387-2016). ChefsJO Fura uttalar att häktet bör kontrollera att anhållna som överlämnas av Polisen har med sig skriftlig information om sina rättigheter.

Inspektionens syfte och genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabet Fura genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén, tillsammans med föredragandena Ellen Ringqvist, Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson (protokollförare) samt sekreteraren Anneliese Fältström, den 3–4 februari 2016 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Göteborg.

Inspektionen var inriktad på situationen för anhållna personer i häktet. Parallellt med inspektionen av häktet genomfördes på uppdrag av JO Cecilia Renfors en inspektion av Polismyndigheten, arresten Göteborg (dnr 387-2016).

Inspektionen inleddes den 3 februari med att kriminalvårdschefen AA samt kriminalvårdsinspektörerna BB och CC presenterade häktets arbete med anhållna. Presentationen följdes av en rundvandring på häktets särskilda avdelning för anhållna och häktets promenadgårdar, samtal med intagna och personal och en översiktlig granskning av handlingarna för intagna på anhållningsavdelningen. Vid inspektionen samtalade JO:s medarbetare sammanlagt med fyra anhållna samt ett tiotal medlemmar av personalen.

Inspektionen avslutades den 4 februari med en genomgång av iakttagelserna med AA, kriminalvårdsinspektörerna CC, DD, EE och FF samt kriminalvårdaren GG (inskrivningsansvarig anhållna) och vik. personalassistenten HH.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.¹

Uttalanden av chefsJO med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabet Fura.

lakttagelser vid inspektionen**Organisation***Om häktet*

Häktet är ett av Kriminalvårdens fem s.k. säkerhetshäkten och har 259 ordinarie platser. Majoriteten av platserna är avsedda för häktade med restriktioner. En mer utförlig beskrivning av häktesorganisationen och lokalerna återfinns i protokollet från JO:s inspektion av häktet Göteborg i oktober 2012 (dnr 5460-2012).

Häktet är beläget i Rättscentrum i centrala Göteborg, ett kluster av myndighetslokaler som även bl.a. rymmer Göteborgs tingsrätt, Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten.

Om häktets ansvar för anhållna personer

Häktets ansvar för anhållna grundas i ett avtal mellan Kriminalvården och Polismyndigheten Västra Götaland från 2014.² Enligt avtalet ska Kriminalvården tillhandahålla 30 platser till Polisen för anhållna.

Ansvaret för förvaring av anhållna övergick från Polismyndigheten till Kriminalvården i februari 2015 i samband med stängningen av polisarresten på Aminogatan i Mölndal och öppnandet av polisarresten på Ernst Fontells Plats i direkt anslutning till häktet.³

¹ Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention, Optional Protocol to the Convention against Torture. Länder som anslutit sig till Opcat har förbundit sig att inrätta ett så kallat nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet återfinns på www.jo.se

² Överenskommelse om förvaring av anhållna personer, 2014-03-28, Kriminalvårdens dnr 2014-005814 och Polisens dnr AD-014-6353/13. I och med sammanslagningen av landets polismyndigheter till en myndighet 2015 har Polismyndigheten gått in som avtalspart.

³JO:s Opcat-enhet inspekterade Aminogatan 2012 (dnr 5307-2012) och 2014 (dnr 5548-2014).

Efter att Polisen överlämnat anhållna till Kriminalvården placeras de i huvudsak på en särskild avdelning i häktet (anhållningsavdelningen) som har 19 bostadsrum. Anhållna kan även placeras på andra avdelningar i häktet om anhållningsavdelningen är fullbelagd eller om den intagne har särskilda behov (ungdomar kan t.ex. placeras direkt på häktets ungdomsavdelning). Om en intagen blir häktad, flyttas han eller hon över till en normalavdelning så snabbt som möjligt.

Även anhållna som initialt varit frihetsberövade av andra myndigheter, t.ex. Tullverket, passerar genom polisarresten innan de överlämnas till Kriminalvården.

I enstaka fall kan anhållna förvaras av Polismyndigheten i anhållningsceller i polisarresten.

Beläggning

Enligt häktesledningen varierar antalet anhållna som är intagna i häktet vid en viss tidpunkt kraftigt, från några stycken till över 30. Vid inspektionens första dags morgon fanns det 8 intagna på anhållningsavdelningen, vid inspektionens andra dags morgon fanns det 11 intagna på avdelningen.

Den statistik som häktet redovisade vid inspektionen visar att antalet anhållna som var inskrivna i häktet den 1:a i varje månad varierat mellan 14 och 33 mellan mars och december 2015. Antalet inskrivningar under 2015 av intagna som Kriminalvården kategoriserat som anhållna var 2 722. Av dessa var 232 kvinnor, 110 under 18 år och 417 under 21 år.⁴

Klientgruppens karaktär

Häktesledningen uppgav att klientelet inte varit det förväntade. Dels är anhållna i högre utsträckning än man trodde ”sköra och trasiga människor i behov av omvårdnad”, dels har antalet unga personer med oklar identitet varit högt. En särskild handlingsplan för att möta unga anhållnas behov och kvalitetssäkra åtgärder som orosanmälningar till socialtjänsten togs därför fram i september 2015.

Samverkan med andra myndigheter

Innan anhållningsavdelningen öppnade diskuterade Polismyndigheten och Kriminalvården hur verksamheten skulle bedrivas med andra berörda parter, som

⁴ Sammanlagt skrevs 4308 personer in i häktet år 2015. Enligt Kriminalvårdens statistikportal låg utnyttjandegraden av häktets platser på mellan 72 % och 85 % per månad under 2015.

Åklagarmyndigheten och Göteborgs tingsrätt. Den samverkansgrupp som bildades inför häktets övertagande av ansvaret för förvaring av anhållna har efter hand utökats med andra intressenter som Tullverket, Kronofogdemyndigheten, Migrationsverket och socialtjänsten.

Bemanning, kompetens och bemötande

Kriminalvårdarna på anhållningsavdelningen är uppdelad i tre arbetslag: de som går på dagtidsschema respektive nattschema och de som fungerar som inskrivningssamordnare (en funktion som har täckning kl. 7–21 veckans alla dagar). Häktets vakthavande befäl är placerad på samma våningsplan som anhållningsavdelningen och fullgör nattetid bl.a. de uppgifter som inskrivningssamordnare har.

Anhållningsavdelningen har ett överlämningsmöte varje morgon där bl.a. viktig information om de intagna uppmärksammas. De som tjänstgör under dagen signerar mötesanteckningarna.

De kriminalvårdare som tjänstgör på anhållningsavdelningen har genomgått särskilda utbildningsinsatser som bl.a. omfattat frågor om rättsvård, suicid, missbruk och konflikthantering. Andra aktörer i rättsväsendet som Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och domstolarna har varit delaktiga i dessa utbildningsinsatser.

Synpunkter från intagna

De intagna som JO:s medarbetare samtalade med uppgav att de blivit väl bemötta av personalen.

Inskrivning⁵

Överlämning av en anhållen

När en person blir anhållen kontaktas Kriminalvårdens inskrivningssamordnare eller vakthavande befäl av Polisens förundersökningsledare, fu-ledare. Därefter eskorteras han eller hon av Polisens arrestantvakter till ett ”klientfilter” (ett utrymme mellan Polisens och Kriminalvårdens lokaler) för överlämning till Kriminalvårdens inskrivningspersonal.

Häktet Göteborg tillämpar allmän inpasseringskontroll och innan den intagne släpps in på häktet passerar han eller hon en larmbåge. Den intagnes övriga tillhörigheter körs igenom en röntgenapparat.

⁵ Kriminalvården har en skriftlig rutin för in/utskrivning på anhållningsavdelningen, senast ändrad 2016-01-25.

Överlämning av information

I samband med överlämningen mottar häktespersonalen ett frihetsberövandeprotokoll och en blankett med benämningen ”Säkerhetskontroll – nyintagen” (säkerhetskontrollsblanketten). Häktet, liksom den intagne, ska också få beslut om restriktioner (se 23 § häktesförordningen [2010:2011]).⁶ Muntlig information om en intagen kan lämnas till häktet i samband med att fu-ledaren kontaktar inskrivningssamordnare eller häktets vakthavande befäl och även i samband med det fysiska överlämnandet.

På säkerhetskontrollsblanketten finns både fritextfält och kryssrutor. Informationen på blanketten rör säkerhet (t.ex. medicinsk status, rymningsrisk och målskamrater), den anhållnes psykiska status, om den anhållne är misstänkt för relationsbrott och om anhörig eller ambassad/konsulat är informerad om frihetsberövandet (se mer om detta nedan). Det framkom vid inspektionen av polisarresten att förhållsledare eller utredare vid Polismyndigheten är ansvarig för att fylla i uppgifterna på säkerhetskontrollsblanketten.

Avvisitering och ankomstsamtal

Efter överlämningen skrivs den intagne in i häktet och genomgår en avvisitering som också innefattar en ytlig kroppsbesiktning. Om möjligt ska kvinnliga intagna visiteras av kvinnlig personal och manliga intagna av manlig personal. Avvisiteringsutrymmet bevakas av en övervakningskamera. Intagna får bära sina egna kläder, men kan uppmanas att byta till Kriminalvårdens om deras egna kläder har många fickor eller olämpliga snören.

Efter avvisiteringen tillfrågas den intagne bl.a. om sitt hälsotillstånd och eventuell medicinering, om han eller hon har barn, om närmast anhörigs kontaktdetaljer och om han eller hon önskar kontakt med hemlands konsulat. Resultatet från samtalen dokumenteras på en inskrivningsblankett⁷ och suicidscreeningsblankett. Den intagne får en papperskasse som bl.a. innehåller sängkläder och hygienartiklar.

Synpunkter från personal och intagna

Personal uppgav att anhållna inte alltid förstår att de är frihetsberövade hos Kriminalvården i stället för hos Polisen. De två utländska anhållna JO:s medarbetare samtalade med vid inspektionen verkade också ha svårt att förstå att ansvaret för deras tillsyn m.m. nu låg på en annan myndighet än Polisen.

⁶ Vilken information och dokumentation som ska lämnas över beskrivs i riktlinjer framtagna av Polismyndigheten (Riktlinjer över hantering av anhållna vid polishuset i Göteborg, Ernst Fontells plats, 2015-01-28, dnr A 015.812/2015).

⁷ Inskrivnings-, ankomst- och VSP-samtal.

Information om rättigheter

Häktet har tagit fram ett särskilt informationsblad för intagna på anhållningsavdelningen. Bladet, som finns på svenska, engelska och arabiska, innehåller bl.a. översiktlig information om rättskedjan och dagliga rutiner. Enligt personal går kriminalvårdare ibland igenom informationsbladet med den intagne på bostadsrummet efter avviseringen.

Enligt personal bär en del anhållna med sig Polismyndighetens informationsblad (Information till dig som är misstänkt och frihetsberövad⁸) till anhållningsavdelningen. De intagna får ta med sig informationsbladet in på bostadsrummet om de vill.

Synpunkter från intagna

Tre av de fyra intagna som JO:s medarbetare samtalade med uppgav att de mottagit Polisens informationsblad på ett språk som de förstod, medan den fjärde uppgav att han p.g.a. att han mått väldigt dåligt under de första dagarna av anhållandet inte kunde redogöra för vilken information som han fått. En intagen uppgav att han inte blivit tillfrågad om han ville att underrättelse till anhörig skulle ske och att han inte förstätt att möjligheten fanns. Endast en av de intagna uppgav att han fått särskild information om rutinerna för utomhusvistelse och personlig hygien i häktet.

Underrättelser om frihetsberövandet

Underrättelse till närstående

Som nämnts ovan ska Polisen lämna över en säkerhetskontrollsbblankett till Kriminalvården där det noteras om närstående underrättats om frihetsberövandet eller inte. Om det är angivet att anhöriga inte informerats, går det inte att utläsa om den anhållne tillfrågats om närstående ska underrättas eller om han eller hon vill att närstående ska underrättas om frihetsberövandet, om inte särskilda noteringar om detta gjorts.

Enligt Kriminalvårdens personal är det relativt vanligt att anhållna inte är belagda med restriktioner för kontakter med utomstående. Om en intagen utan sådana restriktioner begär att närstående ska underrättas om frihetsberövandet, kontaktas i regel Polisens utredare.

Kontakt med socialtjänst

När den anhållne är under 18 år ska det framgå på Kriminalvårdens säkerhetskontrollsbblankett om polisen har informerats socialtjänst eller vårdnadshavare om frihetsberövandet. Det saknas dock fält för att fylla i den

⁸ Läs mer om informationsbladet och dess innehåll i protokollet från inspektionen av Polismyndighetens arrest, dnr 387-2015.

typen av information på säkerhetsblanketten vilket gör att informationen inte alltid finns med. Enligt Kriminalvårdens personal är det Polisens sak att initialt underrätta socialtjänsten.

Underrättelse till konsulat

På säkerhetskontrollblanketten ska även noteras om underrättelse till konsulat skett. Denna fråga ställs igen av Kriminalvården i samband med inskrivningen och svaret dokumenteras på inskrivningsblanketten.

Tillsyn av intagna

Anhållna tillses normalt en gång i timmen. Beslut om att sätta intagna på särskild tillsyn, dvs. tillsyn var femtonde minut eller sekundbevakning, fattas enligt inskrivningsrutinen av kriminalvårdsinspektör eller vakthavande befäl.

Vid tillsynen används ett särskilt tillsynsblad där tjänstemannen kan notera huruvida en intagen sover eller är vaken, och sitter eller ligger ned, liksom göra anteckningar i fritext. Intagna med utökad tillsyn har en särskild färg på tillsynsbladet. Tillsynsblad sparas för intagna som har utökad tillsyn.

Suicidprevention

Vid inskrivningen noteras om en anhållen är misstänkt för våld i nära relation. Enligt häktesledningen är detta en grupp av intagna som ska uppmärksammas särskilt i Kriminalvården, och det finns därför en rutin om att de ska få träffa en specialistläkare i psykiatri så snart som möjligt.

Vissa åtgärder för att reducera risken för suicid och självskadande handlingar har vidtagits i bostadsrummen, t.ex. försöker häktet använda sig av mjuka handdukskrokar som inte kan bära någon större tyngd. Man har även påbörjat ett försök med ändrade färgmönster i några bostadsrum för att skapa en mindre steril miljö.

Avtalet mellan Kriminalvården och Polismyndigheten tydliggör skyldigheten för respektive myndighet att informera varandra om förhållanden som kan ha betydelse för den anhållnes hälsotillstånd och säkerhet i samband med överlämningar av personen mellan myndigheterna, t.ex. i samband med förhör.

Hälso- och sjukvård

En sjuksköterska tjänstgör särskilt på avdelningen dagtid måndag till fredag. Det finns även sjuksköterskor i tjänst för hela häktet dagtid lördagar och söndagar. Två läkare (en psykiatriker och en somatiker) tjänstgör i häktet sammanlagt fyra dagar i veckan.

Häktets målsättning är att alla anhållna ska träffa sjukvårdspersonal inom 48 timmar från inskrivningen, även på helgerna. Sjuksköterskan prioriterar vem hon ska träffa utifrån bedömt behov och får därför kopior på alla intagnas suicidscreeningsblanketter och inskrivningsblanketter. Enligt sjuksköterskan är det som kommit fram under Polisens inskrivning inte särskilt intressant för dessa

bedömningar. Sjuksköterskan deltar också i anhållningsavdelningens morgonmöte.

Om sjuksköterska inte är i tjänst bestämmer vakthavande befäl om en intagen ska köras till sjukvårdsinrättning. I de fall sjuksköterskan inte har träffat den intagne bestämmer vakthavande befäl också om den intagen kan få de eventuella läkemedel som han eller hon haft med sig.

Enligt häktesledningen pågår diskussioner om upprättandet av ett lokalt jourläkaravtal.

Synpunkter från intagna

En intagen uppgav att han hade träffat sjuksköterska först på anhållningens fjärde dag och att detta varit plågsamt för honom pga. att han hade fått göra avbrott i sin medicinerings i väntan på att sjuksköterska skulle godkänna den.

Fysisk miljö

Intagnas bostadsrum är standardinredda. Samtliga har toalett. Några bostadsrum har en tv inbyggd i väggen, i andra bostadsrum är det möjligt att koppla in en tv. Intagna kan själva justera inflödet av dagsljus i rummet med en persienn, men utsikten är delvis dold av fasta lameller på utsidan av fönstret. Ett av bostadsrummen är lite större och har en egen dusch. Här kan intagna (också häktade) med särskilda omvårdnadsbehov placeras.

I klientfiltret mellan Polisen och häktets anhållningsavdelning finns två kameraövervakade väntceller där intagna kan placeras på en bänk innan de går in på avdelningen. En av väntcellerna saknar fönster. En placering av en intagen i väntcell är enligt personalen i regel mycket kortvarig och kan t.ex. bero på att avviseringsutrymmet inne på anhållningsavdelningen är upptaget.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Anhållna ges möjlighet till utomhusvistelse en timme varje dag.

Promenadgårdarna ligger på häktets tak och har ett visst skydd mot regn. Den promenadgård som JO:s medarbetare förevisades gav ett förhållandevis luftigt intryck i jämförelse med promenadgårdar för intagna med restriktioner på flera andra häkten. Intagna av normal längd kan få en överblick av häktets omgivning från ett fönster på kortsidan av promenadgården.

Promenaden genomförs utan att den intagne har någon direkt kontakt med personal.

Tvångsåtgärder

Häktet har en bältessäng men denna används sällan enligt häktesledningen. Det kan enligt ledningen ibland finnas skäl att avskilja en anhållen några timmar i väntan på läkarundersökning.

Polisarresten på Aminogatan hade en särskild s.k. tulltoalett för kroppsbesiktningar som syftar till att avgöra om en intagen har något föremål i kroppen, men denna flyttades inte över till häktets lokaler. Tullverket kan vid behov i stället få låna en observationscell med en enklare tulltoalett. I sådant fall är Kriminalvårdens uppgift att bistå Tullverket med bevakning.

Övrigt

Polismyndighetens möjlighet att utföra utredningsåtgärder i häkteslokalerna

Förhör sker i normala fall i Polisens förhørslokaler, men kortare förhör om enstaka frågor kan ske i häktets lokaler. För att Polisen ska kunna beslagta saker ur en intagens effekter krävs beslut om husrannsakan av åklagare.

Det är inte tillåtet för poliser att bära tjänstevapen i häktets lokaler.

Samverkan med sociala myndigheter

Häktet har sedan ansvaret för förvaring av anhållna övertogs utökat samarbetet med socialtjänsten och enligt personal och ledning fått bättre rutiner. Medlemmar ur socialtjänsten besöker nu anhållningsavdelningen varje vecka. Övriga tider kan Kriminalvården kontakta socialjouren.

Utskrivning av en anhållen från häktet

Enligt Polismyndighetens riktlinjer ska information om att ett anhållande kvarstår och att en häktningframställan gjorts förmedlas muntligen till inskrivningssamordnaren. Personalen håller reda på när en häktningförhandling senast måste ske genom att bl.a. notera datum för när den anhållne skrevs in på en whiteboard i inskrivningssamordnarens arbetsutrymme. När en häktningframställan senast ska göras framgår också i den anhållnes elektroniska journal.

Om åklagare beslutar att häva ett anhållande, ska Polisen enligt rutinen för in- och utskrivning meddela Kriminalvårdens samordnare antingen genom att fysiskt överlämna ett skriftligt bevis om detta, eller genom att ringa och därefter e-posta informationen. Samordnaren kontaktar därefter Kriminalvårdens vakthavande befäl eftersom det endast är denne som, efter att ha kontrollerat om hinder mot frisläppande föreligger, kan besluta att en person ska släppas fri.

Enligt personal kan beslut om att släppa någon fri dröja något, särskilt efter kl. 21, om vakthavande befäl är upptagen med att ta hand om andra brådskande frågor i häktet i samband med t.ex. larm eller incidenter.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde kortfattat för sina huvudsakliga iakttagelser från inspektionen. Häktets representanter kommenterade enligt följande.

Är den skriftliga information som Polismyndigheten lämnar om en anhållen tillräcklig?

Ibland, men sällan, innehåller säkerhetskontrollblanketten information om t.ex. en intagen har ADHD eller lider av diabetes. Att ta in ytterligare information från Polismyndigheten kan innebära dubbelarbete, då informationen också kommer häktet till del genom den egna sjukvården.

Hur kontrollerar Kriminalvården att grunden för frihetsberövandet består?

Om en häktningsframställan inte kommit in i tid ringer Kriminalvården tingsrätten för att kontrollera om någon sådan lämnats in. Om man då får veta att så inte är fallet kontaktar man förhållningsledare eller åklagare. Om en intagen är häktad är det domstolen som äger frågan om kallelse till häktningsförhandling.

Kriminalvården har inte till uppgift bevaka åklagare och domstolar utan kan bara reagera när tidsgränserna närmar sig.

Varför är processen för att skriva in en anhållen person enklare än att släppa denne på fri fot?

Att vakthavande befäl inte behöver besluta om att någon ska skrivas in men däremot om någon ska skrivas ut handlar om att säkerställa att Kriminalvården agerar korrekt juridiskt innan någon släpps på fri fot. Vakthavande befäl finns tillgänglig för att fatta sådana beslut efter klockan 21, även om det skulle inträffa en incident. Incidenter i häktet hanteras i första hand av den kriminalvårdare som tjänstgör som larmchef.

Vid protokollet

Lars Olsson

Justeras den 11 maj 2016

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO Elisabet Fura

Jag har tagit del av protokollet, som föranleder följande uttalanden från min sida.

Av protokollet framgår att samverkan mellan Polismyndigheten och Kriminalvården i stort sett fungerar bra, och att det finns väl utvecklade rutiner för samarbetet. Med anledning av att Kriminalvården tar över ansvaret för en kategori av frihetsberövade personer som annars i huvudsak skulle förvaras i polisarrester, vill jag emellertid beröra frågan om hur en intagen kan garanteras tillgång till information om sina rättigheter som anhållen efter det att han eller hon överlämnats till häktet.

Av 12 a § första stycket förundersökningskungörelsen framgår att den som anhålls utan dröjsmål ska få skriftlig information om sina rättigheter, bl.a. om rätten till försvarare, rätten att få del av de omständigheter som ligger till grund för beslutet om anhållande och rätten att få en anhörig underrättad om frihetsberövandet. Andra stycket i samma bestämmelse tydliggör att informationen ska vara på ett språk som den anhållne förstår, och att han eller hon ska ha rätt att behålla informationen så länge frihetsberövandet består.

För att säkerställa att den intagne har tillgång till skriftlig information om sina rättigheter under hela frihetsberövandet, anser jag därför att det är lämpligt att häktet kontrollerar att den intagne har med sig skriftlig information om sina straffprocessuella rättigheter när han eller hon överlämnas från Polismyndigheten.

Jag noterar slutligen att det vid samtalen med intagna kom fram att de fått skriftlig information om sina rättigheter av Polisen, men att några av dem inte förstått vilka rättigheter de har. Jag vill därför påminna om häktets eget ansvar att lämna information om verkställighetens innebörd till intagna (se 2 § häktesförordningen).

För närvarande finner jag ingen anledning att vidta ytterligare åtgärder med anledning av inspektionen.

Elisabet Fura

2016-05-12